

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD),

XIX, 2 (15 Aralık 2015), ss. 7 - 28

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT),

XIX, 2 (December 15, 2015), pp. 7 - 28

Sayısal Nesne Tanımlayıcı/ Digital Object Identifier (DOI):

<http://dx.doi.org/10.18505/cuifd.47183>

Geliş Tarihi / Received Date: 02.07.2015

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.09.2015

KUR'AN'DA BAZI İMAN KONULARININ ELE ALINIŞI

Sevgi TÛTÛN*

Öz: Bu makalede Kur'an'ın bazı iman konularını ele alışı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Kur'an'da imanın insan, kalp, şirk ve ihlas konuları ile bağlantısı incelenmiştir. Ayrıca imanın artması ve iman-psikoloji konularının Kur'an'da ele alınışı değerlendirilmiştir. Kur'an'da imana vurgu yapılan hususlar ve bağlantılar araştırılarak imana yüklenen anlam üzerinde durulmuştur. Böylece Kur'an'da ön görülen iman olgusu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İman, Mümin, Kâfir, İhlas, Kalp.

The Handling of Some Faith Issues in The Quran

Abstract: In this article, The Handling of Some Faith Issues in The Quran was discussed. In this context, the relationship between faith and the issues about human, heart, polytheism and the sincerity in the Quran, were discussed. In addition, the handling of the issues about increasing faith and faith-psychology in the Quran were evaluated. The matters emphasised in the

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (sevgi.tutun@ikc.edu.tr).

** CÜİFD, yılda 2 defa (15 Haziran ve 15 Aralık) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yayımlanan akademik bir dergidir. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca *intihal tespitinde* kullanılan özel bir program aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.

** CUJFT, is a peer-reviewed academic journal published twice (June 15 and December 15) a year by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas/Turkey. This journal uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. In addition, all articles are checked by means of a program in order to confirm they are not published before and avoid plagiarism.

Quran about the faith and the relations were examined, and by that the mean given to faith in the Quran were explained. So, the concept of faith accepted in the Quran were endeavored.

Keywords: Quran, Faith, Faithful, Godless, Sincerity, Heart.

GİRİŞ

İlk yönlendirme, yol gösterme ve rehberden (peygamberden) son peygambere kadar olan süreçte tüm toplumlara yapılan ilahi çağrıda esas unsuru imana davet oluşturmuştur. Bunun nedeni, iman olgusunun bireyin dünyasını ve ahiretini şekillendiren yegâne temel olmasıdır. Kur'an'da dünya hayatı, insanın neye ve nasıl iman ettiğini ortaya koyduğu bir alan olarak konumlandırılmıştır. Bunun sonucunda insan, dünya hayatını sahip olduğu imana göre oluşturmakta ve biçimlendirmektedir. Bir başka deyişle, birey mutlaka bir inanca sahiptir ve bu inancına göre yaşamını sürdürür. Dolayısıyla onun bu dünyadaki inanç ve seçimleri de ahiret hayatına yansır. Yani kişinin ahiret hayatı dünyada tercih ettiği imana göre olumlu ya da olumsuz anlam kazanacaktır. Durum böyle olunca neye ve nasıl iman edildiği/edileceği insan açısından önem arz etmektedir.

Kur'an üslubu gereği zaman zaman çeşitli kişi ve topluluklara hitap etmektedir. Kur'an'da, yer alan bu hitaplardan biri de "Ey iman edenler!"¹ tarzındaki imana vurgu yapan ifadedir. Söz konusu tabirin geçtiği ayetlerin muhatabının iman edenler olduğu gayet açıktır. Böyle bir hitap iman edenlere imanın ne derece mühim olduğunun ve söylenecek olanların da müminler için dikkate alınması ve uyulması gereken hususlar olduğunun altını çizmektedir.² Böylece Kur'an bu noktada da imanı dile getirerek önemini ortaya koymaktadır. Aslında iman edenlere bu şekilde hitap edilmesinin gerekçesi de cümlelerin içinde açıklanmaktadır. Zira hitabın muhatabı olanlar bizzat iman vasfı ile zikredilmektedir. Burada Kur'an'ın iman kavramını alışını yani Kur'an'ın imanı değerlendirirken

¹ en-Nisâ 4/136, el-Enfâl 8/20 vb.; Ayrıca bkz. Abdü'l-Baki Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.

² İbn Mesûd, "Ey iman edenler!" hitabı duyulduğunda dikkatli bir şekilde dinlenilmesi gerektiğini çünkü onun ardından ya hayırlı bir işin emredildiğini ya da kötü bir işten sakındırıldığını hatırlatmaktadır." Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekir Suyûfi, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, s. 357.

dikkate aldığı hususları tespit etmek son derece zaruridir. Çünkü bu vasıf ile hitaba konu olanların nasıl bir imana davet edildiklerini bilmek, mümin özelliğini elde etme bağlamında gereklidir. Bir başka deyişle Kur'an'ın nasıl bir iman yaklaşımı ortaya koyduğunu anlamak, Kur'an'ın davet ettiği ve istediği imana ulaşmanın bir vasıtası olacaktır.

Kur'an imana çağırıldığı konuları defalarca açıklamıştır. Bunlar kısaca gayba iman,³ Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman⁴ olarak sıralanabilir. Aslında Allah'a iman Allah'tan gelen her şeye, O'nun gönderdiği peygamberlere inanmayı kapsamaktadır ki bu, Allah'tan gelen her şeyi kayıtsız şartsız kabul etmek anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle bu kabul, hâkimiyeti Allah'a vermek demektir.⁵ Diğer inanılması gerekenleri de içerdiğinden Allah'a iman etmeyi, tek bir iman şıkkı gibi görmek isabetli olmayacaktır. Çünkü iman edilmesi gereken öteki unsurlar da yine kendisine inanılan Allah'ın emrettiği hususlar dairesindedir.

Kur'an Allah'a imanı bildirmekle kalmamış diğer iman konularını da detaylı bir şekilde zikretmiştir. Ancak kadere iman, Kur'an'da inanılması gereken hususların bildirildiği iman esasları arasında sayılmamıştır.⁶ Bundan dolayı iman esasları arasında 'Kadere İman'ın olmadığını ileri sürenler de olmuştur.⁷ Bu mesele "hayrı ve şerriyle birlikte kadere iman etmek"⁸ şeklinde bazı hadislerde ve Cibril hadisi⁹ olarak nakledilen rivayette bildirilmiştir. Kur'an'ın içeriği düşünüldüğünde inanılması

³ el-Bakara 2/3 الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

⁴ el-Bakara 2/285 "وَأَمَّا الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَيْكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفِرُّقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

⁵ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Kahire: Dâru's-Şurûk, 32. Baskı, 2003, II, s. 340-341.

⁶ Mesela bkz. el-Bakara 2/177, en-Nisa 4/136.

⁷ Kadere imanın Kur'an'da yer almadığı, bu konuda nakledilen hadislerle dayanarak iman esaslarına kadere inanmak gibi bir başka esas eklemenin İslam'ın ruhuna aykırı olduğu fikrine (bkz. Hüseyin Atay, *Kur'an'da İman Esasları ve Kader Sorunu*, Ankara: Atay ve Atay, 3. baskı, 2009, s. 139-153.) katılmıyoruz. Zira bu husus Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde var olup hadislerde de açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla sonradan eklenme gibi bir durum söz konusu değildir.

⁸ Hanbel Ahmed, *Müsned*, Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1969, I, 27,51; Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim, *Câmiu's-Sahîh*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, "İman"1-7.

⁹ Bkz. Müslim, *es-Sahîh*, İman, 1; İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952, Mukaddime, 9.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

gereken esasların cüz'i bir sayıya indirgenmesi de pek tutarlı gözükmemektedir. Aslında iman esaslarının rivayetlere dayanılarak belli bir sayıya bağlı olarak ifade edilmesi, öğretimde kolaylık saėlamaya¹⁰ yönelik bir sınırlandırma olabilir. Bu itibarla kanaatimizce Bekir Topaloğlu'nun belirttiği gibi; "iman konuları Kur'an-ı Kerim'in tamamından oluşmakta olup ilk dönemlerden itibaren İslam düşünürleri muhtemelen Cibril hadisinden de esinlenerek iman esaslarını altı başlıkta toplamış genellikle de eserlerinde bu esasları üç ana konuda (ulhiyyet, nübüvvet ve sem'iyat) birleştirmişlerdir. Bu görüşte olanlar irade ve kader meselesini ulhiyyetin sıfatlar bahsi, kitaplar ve melekler konusunu da nübüvvet bölümü içinde mtlaa etmişlerdir. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan itikadi İslam mezhepleri, iman esaslarının tespit edilmesi ve yorumlanmasında genelde Kur'an'ı esas almıştır. Hadis de iman esaslarının önemli bir kaynağı olarak göz önünde bulundurulmuştur."¹¹ Ayrıca "II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren itikadi problemler arasında önemli bir yer tutan kadere dair tartışmalar daha çok ilim, kudret, irade ve tekvin gibi sıfatlarla irtibatlandırılarak devam etmiş ve genelde kadere iman dört mertebede¹² incelenmiştir."¹³ Dolayısıyla kadere iman konusunu bu açıdan değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

İman sözlükte, güven duymak, güven vermek, tasdik etmek ve gönülden benimsemek manalarına gelir¹⁴ ve korkunun zıddıdır.¹⁵ Böylece imanın inanmak anlamıyla i içe olan güven ve korkusuzluk manası gündeme gelmektedir. İbn Kesir'in (. 774/1373) ifadesiyle iman, sözlükte salt tasdik etmektir ve Kur'an'da böyle kullanımları vardır. Ona göre iman, mutlak manada şer'î bir kavram olarak itikat, söz ve amel demek-

¹⁰ Bekir Tatlı, "Ehl-i Sünnet'in Kadere İman Konusuna Temel Yaptığı Belli Başlı Rivayetler ve "Kader Hadisi"/"Cibril Hadisi", *Dini Araştırmalar*, 2006, c. 8, sy. 24, s. 285.

¹¹ Bekir Topaloğlu, "İslam" (İnanç Esasları), *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, c. XXIII, s. 5-6.

¹² Bu dört mertebe; 1. Allah'ın Nesne ve Olayları nceden Bilmesi, 2. Allah'ın Nesne ve Olaylara İlişkin İlmini Yazması, 3. Allah'ın Nesne ve Olayları Dilemesi, 4. Allah 'ın Nesne ve Olayları Yaratması olarak sıralanmıştır.

¹³ Yusuf şevki Yavuz, "Kader", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, c. XXIV, s.59.

¹⁴ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitab'l-Ayn*, (thk. Abdülhamit Hendvî), Beyrut: Darül-Kütübi'l-İlmiyye, 2002, I, 90.

¹⁵ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-Lga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Beyrut, 4. baskı, 1990, V, 2071.

tir.¹⁶ Bu bağlamda İsfehânî (ö. 425/954) de çeşitli şekillerde ve değişik formlarda sekiz yüzden fazla geçen iman kavramının¹⁷ Kur'an'da birkaç anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Ona göre iman, Kur'an tarafından Hz. Muhammed'in getirdiği dinin adı¹⁸ olarak ele alındığı gibi övgü maksadı ile nefsin tasdik ederek Hakk'a boyun eğmesi¹⁹ şeklinde de kullanılmıştır. Ayrıca iman tabiri itikat, doğru söz ve salih amelden her biri için de Kur'an tarafından zikredilmiştir. İsfehânî, kelime anlamından yola çıkarak imanın, beraberinde bir emniyetin-güvenin bulunduğu tasdik manasında olduğunu²⁰ da eklemektedir.

Görüldüğü gibi iman, Allah'a ve gönderdiği her şeye inanmak ve kalben onaylamak ekseninde cereyan etmektedir. Bununla beraber Kur'an'ın iman kavramını ele alışı üzerinde durulması gereken bazı hususlar vardır. Söz konusu hususlardan ilki, Kur'an'ın onayladığı iman nasıl olması gerektiği ile ilgilidir. Bu konuları ele alan ayetlerin içeriklerine bakıldığında iman konusunda dikkatlerin çekildiği bazı noktalar göze çarpmaktadır. Bu noktalar aşağıda verilen başlıklar altında incelenebilir.

1. İMAN - İNSAN

İman kavramına yer verdiği birçok ayette Kur'an öncelikle insan ile iman arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir.²¹ İşin realitesi de bunu gerektirmektedir. Çünkü iman insan içindir ve insanın değerlendirmesine/ kabulüne sunulan bir olgudur. Kur'an da bireyin iman karşısında takındığı tavra göre isimlendirmeler yapmıştır. Buradan hareketle Kur'an'da, insanların inanç itibariyle mümin, kâfir, münafık, müşrik gibi

¹⁶ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l-Erkam,1996, I, 55.

¹⁷ Muhammed Fuad Abdulkâki, *Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları,1990, s. 81-93.

¹⁸ el-Mâide 6/69 **إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا حَرْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ**

¹⁹ el-Hadîd 57/19 **وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَادَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ
وَنُورُهُمْ**

²⁰ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2010, s. 36.

²¹ Mesela el- Bakara 2/4 **وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا نَزَّلْنَا مِن قَبْلِكَ وَإِلَّاخِرَةَ هُم** ; Âl-i İmran 3/84, 177 **إِنَّ الَّذِينَ اسْتَنَزَرُوا
الْكَفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَصْنُرُوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**

tabirlerle zikredildiği görülmektedir. Cürcânî (ö. 816) imanın sözlük manasının kalp ile tasdik, şer'i manasının ise kalben inanmak ve dil ile ikrar olmasından yola çıkarak inanmadığı halde inançlı olduğuna şahadet edip amel işleyen kimseye *münafık*, inandığı halde amelde bulunmayan kişiye *fasık* ve iman etmeyen kimseye de *kâfir* denildiğini açıklamaktadır.²² Aslında iman ve inkâr açısından meseleye bakıldığında inanç bağlamında insanlar *Mümin* ve *kâfir* olmak üzere temelde iki tip olarak kategorize edilebilir. Çünkü müminlik veya kâfirlik, iman parametresiyle doğrudan ilişkili olarak elde edilen özelliklerdir. Diğer isimlendirmeler veya nitelendirmeler ise sadece imanın var olup olmaması açısından değil içsel ve dışsal olarak imanın veya imansızlığın niteliğini ifade eden alt başlıklardır. Kısacası bir insan ya inanmıştır ya inkâr etmiştir, ikisinin arasında bir yol bulunmadığı gibi iman ile inkâr arasında orta bir durum bulunmamaktadır.

İnsanın imana karşı tutumlarına atıfta bulunan Kur'an sözü edilen inanç sınıflarına mensup olanların özelliklerini de açıklamaktadır. Bu sınıflardan ilki olan ve iman ile olumlu bağı bulunan Müminlerin sıfatları birçok Kur'an pasajında ifade edilmiştir. Mesela iman edenlerden söz eden bir ayette müminlerin vasıfları; "*Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır.*"²³ tarzında anlatılırken bir başka yerde; "*Rasul, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de. (Onlardan) Her biri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inandılar: "Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz."*; "*İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.*" dediler"²⁴ ve "*Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.*"²⁵ şeklinde dile getirilir. Ayetlerde iman edenlerin temel nitelikleri Allah'a, peygambere ve peygamberin getirdik-

²² Ali b. Muhammed Şerif el-Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, Beyrut, 1985, s. 31.

²³ el-Bakara 2/277 *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ*

²⁴ el-Bakara 2/285 *أَمَّا الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَيْكِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نَفَرَقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ*

²⁵ en-Nisâ 4/136 *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَيْكِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ يَوْمَ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا*

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

lerine iman, namaz kılmak, zekât vermek, salih amel işlemek olarak sıralanmaktadır. Bir başka deyişle iman ana başlığı altında inancın alt başlıkları detaylandırılmakta bunun yanı sıra müminlerin vasıfları da açıklanmaktadır.

İnkâr edenler ise Kur'an'a göre bunun zıddı özelliklere sahiptir. "Siz cansız (henüz yok) iken sizi diriltten Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz?"²⁶ ve "Size Allah'ın âyetleri okunup dururken ve Allah'ın Rasûlü de aranızda iken dönüp nasıl inkâr edersiniz?"²⁷ ayetleri bunu ifade etmektedir. Bu pasajlarda inkârcıların temel sorunu Allah'ı, peygamberi ve ayetleri reddetmek olarak bildirilmektedir. Bir başka deyişle inkârcıların iman karşısında negatif bir tutum sergiledikleri ortaya konulmaktadır.

Münafıklar da Kur'an tarafından bir çok yerde anlatılmaktadır. "Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar. Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar."²⁸ ayetine göre münafıkların en temel yanığı Allah'ı aldatma çabası içine girmeleri olup dış görünüş itibarıyla insanlara inaçlı oldukları izlenimi veren bir tavır sergilemeleridir. Aslında bu tutumları onların inaç noktasındaki samimiyetsizliklerini de ortaya koymaktadır.

Esasen Kur'an, insanların inaç bazındaki farklılıklarına bunlara benzer birçok ayette kimi zaman ayrıntılara da girerek yer vermiştir. İmanın sadece dil ile söylemekten ibaret olmadığı gerçeği " İnanmadıkları hâlde insanlardan; "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler vardır."²⁹ ifadesiyle dile getirilmektedir.

2. İMAN - KALP

Kur'an'ın iman hakkındaki anlatımlarında dikkat çektiği noktalardan biri de kalp ile olan bağlantısıdır. Kur'an, iman kavramını işlerken açık bir şekilde onunla kalp arasında kopmaz ve ayrılmaz bir ilişki kur-

²⁶ el-Bakara 2/28 كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

²⁷ Âl-i İmrân 3/101 وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ

²⁸ en-Nisâ 4/142-143 إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُتَالَى يُرَاؤُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ

²⁹ el-Bakara 2/8 وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

maktadır. Bu ilişkinin kurulmasındaki sebeplerden biri Kur'an'da imanın, kalbe ait bir eylem olarak sunulmasıdır. Kur'an'ın pek çok yerinde iman kalbe izafe edilmektedir. "Bedeviler "İman ettik" dediler. (Ey Muhammed) De ki: "İman etmediniz. (O halde, "iman ettik" diye söylemeyin.) "Fakat boyun eğdik" deyin. (Zira) İman henüz kalplerinize girmedi"³⁰ ayetinde Kur'an'ın tabiriyle imanın kalplerine girmediği bedeviler mevzu bahis edilmektedir. İmanın kalbe atfedildiği bir başka ayette ise; "Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler."³¹ buyrulur kalplerine imanın yerleştiği bildirilen Ensardan söz edilmektedir. er-Râzî (ö. 606/1210) bu hususa dikkat çekerek Kur'an'ın iman kelimesini her zikrettiği yerde kalp ile bağlantı kurduğunu belirtir.³² "Ey Peygamber! Kalpleri inanmadığı hâlde, ağızları ile "İnandık" diyenler ve Yahudilerden inkârda yarışanlar seni üzmesin."³³ ifadesinde de kalbe yapılan atıf göze çarpmaktadır. Yine birçok ayette; "Doğrusu Allah, kalplerde olanı bilendir."³⁴ "İnsan, kabirlerde bulunanların çıkarılacağı ve kalplerde olanların ortaya konulacağı bir zamanın geleceğini bilmez mi?"³⁵ buyrulur imanda kalbin önemi ortaya konulmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki Kur'an'a göre imanın özü kalp ile tasdiktir.

Ehl-i Sünnetin çoğunluğuna göre iman dil ile ikrar kalp ile tasdik olarak kabul edilmekle birlikte İmam Şafii, imanı dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve amel, Ebu Mansur el-Mâturidî (ö. 333/942) ise salt tasdik olarak ifade etmiştir.³⁶ Tanımlarda 'kalp ile tasdik' tabiri ortak noktayı oluşturmaktadır. Burada karşımıza imanın varlığı için sadece tasdik mi yoksa ikrar ve amelin de tasdik ile beraber olması mı gerektiği meselesi çıkmak-

³⁰ el-Hucurât 49/14 قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

³¹ el-Haşr 59/9 وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ

³² Fahreddin Muhammed b.Ömer er-Râzî, *Mefâtihul-Gayb*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye,1971, XXVIII, 121-122.

³³ el-Mâide 5/41 يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ

³⁴ el-Fâtır 35/38 إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

³⁵ el-Âdiyât 100/9-10 أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ رُوحٌ فِي الْقُبُورِ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ

³⁶ Ebu'l-Muin en-Nesefi (ö. 508), Meymun b. Muhammed, *Bahrü'l-Kelam*, Mektebetü Daru'l-Fünûn, 2.baskı, 2000, s. 151.

tadır. İmam-Azam Ebu Hanife (ö. 148/767), Mâturidî ve onları takip eden âlimler, iman ile amelin ayrılığı konusunda fikir belirtmişlerdir. Bu görüşte olanlara göre iman kalp ile tasdikten ibaret olup dil ile ikrar şart değildir.³⁷ Bizce de imanda asıl olan kalbin tasdikidir. Dil ile ikrar ise kişinin dünya hayatında Müslüman muamelesi görmesi açısından gerekli bir husustur.

Öte yandan imanın içerisine dil ile ikrarı dâhil etmekle birlikte Ebu Hanife imanın asıl mahallinin kalp, fer'i yerinin ise ceset olduğunu belirtmektedir.³⁸ Bu da imanın ancak kalp tarafından onaylanabilecek bir eylem olduğunu ortaya koymaktadır. İmanın tasdikten ibaret olması da aslında kalbin bunu tam manasıyla benimsemiş olması şartına işaret eder. Eğer kişi tasdik ederse kalbinde iman yerleşmiştir. Ancak tasdik etmezse iman etmemiştir. İnanmanın ve inanmamanın kesin ölçüsü olan kalp ile tasdik imanın kalbi boyutunu ortaya koymaktadır.³⁹ Bu aynı zamanda iman ile kalp arasında var olan sıkı ve asla sona ermeyecek bir bağlantıya da dikkat çekmektedir.

Kur'an'da imanın mahalli olarak kullanılmasının yanı sıra bazı ayetlerde kalp adeta düşünme, anlama ve algılama yeri olarak zikredilmektedir. "Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik."⁴⁰ "Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler kör olur."⁴¹ ve "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?"⁴² mealindeki ayetlerde kalp anlayan, akleden ve düşünen özelliğe sahip bir varlık olarak bir tasvir edilmiştir. Kalp

³⁷ Ebu'l-Muin en-Neseî, Mevsum b. Muhammed, *Tabsiratü'l-Edille fi Usûli'd-Din*, (tah. Hüseyin Atay - Şaban Ali Düzgün), Ankara, 2003.

³⁸ İmam-ı Azam Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fıkhü'l-Ebsat*, (nşr. M. Zahid Kevserî), (trc. Mustafa Öz), İmam-ı Azâm'ın Beş Eseri içinde, İstanbul 1981, s. 47-64.

³⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, İstanbul: Yalınz Kurt Yayınları, 1. baskı, 1997, s. 67.

⁴⁰ el-A'raf 7/179 *وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَادَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا*

⁴¹ el-Hac 22/46 *أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آدَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ*

⁴² Muhammed 47/ 24 *أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبِ أَقْفَالِهَا*

kavramı Kur'an'da yüz otuz iki defa geçer.⁴³ Akıl ise Kur'an'da fiil olarak yer almaktadır. Ancak Kur'an'da akıl yerine başta kalp olmak üzere başka kavramlar kullanılmaktadır.⁴⁴ Ferra (ö.207/822), "*Muhakkak ki bunda, akli (kalbi) olan veya şahit olup dinleyen kimseler için öğüt vardır.*"⁴⁵ ayetinde geçen kalp kelimesini 'akıl' olarak izah etmiştir.⁴⁶ Esasen Kur'an'da geçen kalp kavramı ile anlama, düşünme ve kavrama gibi insanı diğer varlıklardan farklı kılan yanına değinilmektedir.⁴⁷ Buradan hareketle Kur'an'da kalp ile kastedilenin -en azından yukarıdaki ayetler bazında- akıl olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü anlama, akletme ve düşünmenin akıl ile irtibatı açıktır.

Aslında kelimcilerin iman hususunda altını çizdikleri tasdik sadece zihinsel bir kabul değil kişiyi eyleme kadar götüren bir tasdik olarak değerlendirilmektedir.⁴⁸ Bunun göstergesi olarak da imanın amel olmadığına dair bazı ayetler delil getirilmektedir. Sözü edilen ayetlerde⁴⁹ bahsedilen kişiler namaz fiilinin yerine getirilmesinden önce mümin olarak isimlendirilmişlerdir.⁵⁰ Bununla beraber birçok ayette imanın hemen ardından salih amelin zikredildiği de gözden kaçmamalıdır.⁵¹ Bu, İslam'da inanmanın ve inanılan şeyi yapmanın esas olmasından kaynaklanan bir durumdur.⁵² Yani iman kalbin merkezi ve onay mercii olarak işlev görmekte böylece de iman gerçekleşmektedir. Ancak ayetlerde ima-

⁴³ Bkz. Muhammed Fuad Abdulkaki, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes* s. 697-700.

⁴⁴ Muammer Esen, "Kur'an'da Akıl - İman İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2011, c. 52, sy. 2, s. 8.

⁴⁵ Kaf 50/37 *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ السَّمْعُ وَهُوَ شَهِيدٌ*

⁴⁶ Cemaleddin Muhammed İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadar, 1. baskı, 1300, I, 687.

⁴⁷ Süleyman Uludağ, "Kalb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet vakfı Yayınları, 2001, c. 24, s. 230.

⁴⁸ Hülya Alper, *İmanın Psikolojik Yapısı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, s. 27.

⁴⁹ İbrahim 14/31 *قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ

⁵⁰ en-Nesefi, *Bahrü'l-Kelam*, s. 152.

⁵¹ el-Bakara 2/62 *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
وَمَا آمَوَاكُمْ وَلَا أَوْلَادَكُمْ بِآلَتِي; Sebe 34/37 *وَعَمَلٌ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
تَقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الصِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي
الْعُرْفَاتِ آمِنُونَ**

⁵² Süleyman Uludağ, "Amel", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, c. 3, s. 14.

nın amelle birlikte yer alması imanın yanında amelin de gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Zira iman amele yönlendiren amel de imanı destekleyen en önemli güç olmaktadır. Kur'an'da iman ile amelin beraber zikredilmesi kalpteki imanla, imanın dış boyutu olan davranış arasındaki ilgiyi belirtmekte, imandaki kalp ve amel boyutlarına dikkatleri çekmektedir.⁵³ Bir başka deyişle, iman mümin olmak için kalpte varlık gösteren bir temel, amel ise bu temeli sağlamlaştıran bir dayanak olmaktadır. Dolayısıyla iman-salih amel birlikteliğine yer veren ayetler her ikisinin de karşılıklı-pozitif etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İman ile kalp arasında Kur'an tarafından bağlantı kurulmasının bir diğer kayda değer sebebi de insana verilen inanç özgürlüğüdür. Bu özgürlük Kehf suresinde; "De ki: *Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.*"⁵⁴ cümlesi ile dile getirilmektedir. Bu ifadeler Allah'ın, imanı zorlamaya tabi kılmadığını, onu kulun iradesine bıraktığını göstermektedir. Realite böyle olmalıdır. Çünkü Kur'an dünyayı bir imtihan yeri olarak tanıtmaktadır. Şayet inançla ilgili herhangi bir zorlama olsaydı, bunun doğal sonucu olarak dünyadaki imtihan da anlamsız hale gelirdi.⁵⁵ Zira zorlamanın olduğu alanda özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Görünen o ki Allah insanı iki yoldan birini seçmekte serbest bırakmış ve bu serbestliği de emir ve *tahyir* (seçme hürriyeti) lafzıyla ifade etmiştir.⁵⁶ Bu yüzdendir ki Kur'an'da; "Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapsağlam bir kulpa yapışmıştır."⁵⁷ buyrulmuştur. Bu tablo bize iman-kalp-özgürlük üçlüsünü, aralarındaki bağlantıyı ve bir arada oluş gerekçesini göstermektedir. Ancak Kur'an sadece inanç özgürlüğünü ortaya koymakla kalmamış doğru inancın diğerlerinden farklı olduğunu da son derece net bir şekilde ayırt etmiştir. Bir başka

⁵³ Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, s. 91.

⁵⁴ el-Kehf 18/29 *وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفِرْ*

⁵⁵ er-Râzi, *Mefâtihul-Gayb*, XXI, 102.

⁵⁶ Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2005, s. 619; Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, II, 13.

⁵⁷ el-Bakara 2/256 *لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا*

deyişle insan inanç seçiminde özgürlük olmakla birlikte Kur'an, tercihini Allah'a imandan yana kullananların en sağlam dayanağına bağılandıklarını da belirtmeyi hiç bir zaman ihmal etmemiştir. Dolayısıyla Kur'an özgürlüğün insanı sorumluluktan kurtarmadığını tam tersine verilen özgürlüğün beraberinde bir sorumluluk da getirdiğini her vesilede yinelemiştir.

3. İMAN - ŞİRK

Kur'an'ın iman ile ilgili dikkat çektiğı noktalardan bir diğeri de imana şirk karıştırılmamasıdır. Şirk Kur'an'da çeşitli ayetlerde isim ve fiil formunda geçmekte olup mülkünde, ulûhiyetinde ve rububiyetinde Allah'a ortak koşmak demektir. Cevheri (ö. 1010) şirki küfür olarak tanımlayarak herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşan kimsenin müşrik olduğunu bildirmektedir.⁵⁸ İnsanın din konusunda şirk koşmasını ikiye ayıran İsfehânî ise, Allah'a ortak koşmanın büyük şirk ve en büyük küfür olduğunu söylemektedir.⁵⁹ Kur'an, şirki yasaklamakta ve hiç bir şeyi Allah'a ortak koşmamayı emretmektedir.⁶⁰ Kur'an'da şirkin asla bağışlanmayacak bir günah ve iftira olduğu da bildirilmektedir.⁶¹ Sözü edilen ayetlere bakıldığında şirkin Kur'an'da tevhide zıt bir inanç ve hareket ifade ettiği görülmektedir. Kur'an sisteminde iman, tevhid ile doğru orantılıdır. Yani tevhid orijinine dayanan iman ile bunun zıddını yansıtan şirk bir arada bulunamayacak vasıflardır. İşte bu noktada Kur'an imanın şirkten apayrı olduğunu vurgulamaktadır.

"İman edip de imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte emn (güven) onlarındır. Ve onlar hidayeti (doğru yolu) bulanlardır."⁶² ifadesinde zulüm ile kastedilen husus şirktir. Bu ayet indiğinde taşıdığı anlam itibariyle Müslümanlara çok ağır gelmiş ve "Hangimiz nefsinde zulmet-

⁵⁸ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 449-450.

⁵⁹ İsfehânî, *el-Müfredat*, s. 259. Ona göre diğerk şirk çeşidi küçük şirk olup riya yapmaktır.

⁶⁰ el-Kehf 18/110 " De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, 'Sizin ilâh'unuz ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor; Kim Rabbinde kavuşmayı istiyorsa salih amel işlesin ve Rabbinde kullukta kimseyi ortak koşmasın.'" قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ | يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

⁶¹ en-Nisa 4/48 إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

⁶² el-En'âm 6/82 الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُونَ

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

mez ki?" diyerek endişelerini ortaya koymuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara: "Sözü edilen zulüm, Allah'a ortak koşmaktır. Siz Lokman'ın kendi oğluna; "Lokman oğluna öğüt verip demişti ki: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."⁶³ dediğini duymadınız mı?"⁶⁴ buyurarak ayette yer alan zulm kelimesinin şirk anlamına geldiğini bildirmiştir. Konu ile ilgili bir başka ayette ise; "Onların çoğu ancak ortak koşarak Allah'a inanırlar"⁶⁵ buyrulurken aynı gerçeğe dikkat çekilmektedir. Burada bahsedilen kişiler Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte kullukta O'na ortak koşan müşriklerdir. "Andolsun şayet onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye sorsan muhakkak, "Allah" diyeceklerdir. Öyleyse nasıl döndürülüyorlar?"⁶⁶ anlamındaki ayet bunu açıklar mahiyettedir. Kur'an'a göre gerçek manada Allah'a iman, Allah'ı tek kabul edip her açıdan ortakları olduğunu reddetmekten ibarettir. Bu bağlamda hem Allah'a inanmak hem de şirk koşmak tutarlı bir hareket değildir. Kur'an'ın açıklamaları iman ile şirkin asla bir arada bulunamayacak iki zıt olgu olduğunu ortaya koymaktadır. İman, tek Allah (tevhid) merkezli olunca O'na ortak yakıştıran ve ortaklık tesis eden her türlü sistem için başında Kur'an tarafından onaylanmaktadır. Kur'an iman konusunu o kadar net ve detaylı bir biçimde ortaya koymuştur ki onun değer yargısının dışına çıkan şirk, imanı geçersiz kılan bir unsur olarak vurgulanmıştır.

4. İMAN - İHLÂS

İman konusunun en önemli noktasını ihlâs ile birlikteliği oluşturmaktadır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi ayetler şirkin karışmadığı ve tam itaat eksenine dayalı bir imanı tasvip etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ihlâs kavramı bizatihi geçmemekle beraber çeşitli türevleri yer almaktadır.⁶⁷ Kur'an'da bu tabir "halasa", "ahlasa", "istahlasa", "hâlis", "muhlis" ve "muhlas" formlarında görülmektedir. Kur'an'da zikredilen ayetlere ve iman ile olan bağlantısına geçmeden önce ihlâsın anlamını ortaya

⁶³ Lokman 31/13 وَإِذْ قَالَ لُقْمُنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

⁶⁴ Müslim, *es-Sahîh*, "İman" 197.

⁶⁵ Yusuf 12/106 وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

⁶⁶ el-Ankebût 29/61 وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

⁶⁷ Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mu'cemü'l Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 238.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

koymak isabetli olacaktır. İhlâs ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan biri de Cürcânî'ye aittir. O ihlâsın sözlükte, itaat ile ilgili olarak riya-yı terk etmek, terim olarak ise kalbin saflığını ve hakikatini bozan her türlü şüpheden arındırmak olduğunu belirtir. Ona göre ihlâs eylemlerde de Allah'tan başka kimsenin şahitliğini istememek manasını taşımaktadır.⁶⁸ Başka bir tarife göre ihlâs, tevhidi Allah'a hâlis kılmak demektir.⁶⁹ İsfehânî ise ihlâsın hakikatinin Allah'tan başka her şeyden beri olmak olduğunu belirtmektedir.⁷⁰ Ayrıca ihlâs; "bir şeyi, kendisine karışmış ve bulaşmış olan şeylerden arındırmak, ayırtırmak ve kurtarmak"⁷¹ şeklinde de ifade edilmiştir. Tüm bu tanımlar ihlâsın, kişinin niyet ve eylemlerinin sadece Allah için olduğu noktasında birleşmektedir. Kısacası ihlâs kişinin Allah rızasını niyetinin merkezine yerleştirdiği içsel boyutunu dile getiren bir kavramdır. Aynı zamanda bu içsel boyut her tür düşünceyi ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen her tür eylemi de içine almakta hatta içine almakla kalmayıp onun içini doldurmaktadır.

İhlâs kavramı ile ilgili olarak Kuran'ın bazı ayetlerinde "*muhlisîne lehü'd-din*"⁷² ifadesi geçmektedir. "*Muhlisîn*" kelimesi ihlâslı kişiler manasına gelmektedir. Daha net bir biçimde ifade edersek mümin ihlâs özelliğine sahip olan kişidir. İhlâs ile imanın kesiştiği en önemli nokta ise her ikisinin de kalpte ortaya çıkmasıdır Hz. Peygamber de: "*Benim şefaetim ihlâs ile lailahe illallah diyenleredir. Çünkü muhlis olanın kalbi dilini, dili kalbini doğrular.*"⁷³ buyurarak bir yandan ihlâs ile imanın birleştiği noktayı açıklamakta diğer yandan ise ihlâs ile kalp arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Zaten her ikisinin birbirine bağlantılı oluşunun sebebi de budur. Kalp hem imana hem de ihlâsa barınak olmaktadır. Kalpte buluşan iman ve ihlâs, anlamları itibariyle düşünüldüğünde birbirine zıt değil birbirini kucaklayan iki özel duyguyu temsil etmektedir. Bu yüzden iman içeri-

⁶⁸ Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, s. 12.

⁶⁹ Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, I, 433.

⁷⁰ İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 155.

⁷¹ Yunus Ekin, "İhlas Kavramının Semantik Analizi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, c. III, sy. 9, s.147.

⁷² el-A'raf 7/29; ez-Zümer 39/2, 11.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 307.

sinde küfür, nifak ve zulüm gibi hiç bir zararlı unsur barındırmamalıdır.⁷⁴ Ancak böyle bir durumda ihlastan söz etmek mümkün olur.

Konuyla ilgili "(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz o Kitabı sana hak olarak indirdik. Öyle ise sen de dini Allah'a has kılarak O'na kulluk et."⁷⁵ mealindeki ayette de dinin Allah'a has kılındığı bir kulluk emredilmektedir. Bu noktada dinin Allah'a has kılınması ile kastedilen katışıksız duru bir İslam inancına sahip olarak Allah'a iman etmektir. Çünkü din, öncelikle doğru bir inanç temelinde şekillenir. Doğru inanç ile kastedilen Allah katında geçerli olduğu beyan edilen İslam inancıdır.⁷⁶ Bu bağlamda dinin Allah'a has kılınması, ibadet ve eylemlerin yerli yerince ve sadece Allah için yapılmasını yani İslam'ın hakkı ile yaşanmasını içermektedir. "Dini Allah'a has kılma" tabiri ile Kur'an'ın öngördüğü din ve bu dindeki kulluk ifade edilmektedir. Aslında burada kulluk ifadesinin yer almasının sebebi de kanaatimizce bünyesinde ihlası barındıran bir imanın davranışlara yansıtılması gerektiğinin göstergesidir. İmanın mahalli kalptir ancak kalbin içine hapsedilmiş ve eyleme dönüşmemiş olan bir iman nasıl kulluğa dönüşecektir? Kur'an imanının sadece kalpte olup biten, kalple sınırlı bir ifade şekli olmayıp tam tersine kalpten güç alan ve dışa dönük bir yüzü olduğuna işaret etmektedir. Zira davranışlar kişinin zihninin, düşüncelelerinin⁷⁷, duygu ve inançlarının dışa vurumudur. Böylece iman bireye, inancı doğrultusunda eyleme teşvik eden potansiyel bir enerji kazandırmaktadır. Yukarıda geçen ayete göre kişi iman doğrultusunda emin ve kararlı bir şekilde hareket etme gücünü kendinde hissetmelidir. Peygamberlerin tevhid mücadelesinde bu potansiyel enerji son derece açık bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. Ayrıca imanları uğruna öldürülen peygamberlerin ve müminlerin varlığı da imanın eyleme yansıdığı bir işarettir.

Sözü edilen husus aynı surede bir kez daha ele alınarak, "De ki: "Şüphesiz bana, dini Allah'a has kılarak O'na ibadet etmem emredildi."⁷⁸ denilmektedir. Burada yine hayata yön veren ve şekillendiren imanın, kul-

⁷⁴ Tefvik Yücedoğru, "Kur'an'da İman Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, c. XV, sy. 2, s. 80-86.

⁷⁵ ez-Zümer 39/2 *إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ*

⁷⁶ Âl-i İmran 3/19 "Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır." *إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ*

⁷⁷ Alper, *İmanın Psikolojik Yapısı*, s. 144.

⁷⁸ ez-Zümer 39/11 *قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ*

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

luk olarak ortaya konulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bu kulluğa Allah rızasından başka bir şeyin karışmaması gerçeğine dikkat çekilmektedir. Bu ayette ihlâs ile ibadetin birlikte zikredilmesinin bir sebebi de şirkten ve riyakârlıktan uzak olmanın zorunluluğuna işaret edilmesidir.

Bir hadiste ise iman-ihlas ilişkisi şöyle ifade edilmiştir: "Ey insanlar! Biliniz ki (inanmış olan) kalpler üç şeyde hainlik yapmaz: Ameli sadece Allah için yapmak, buyruk sahiplerinin iyiliğini istemek, İnananların topluluğuna bağlı kalmak. Çünkü o müminlerin duası onları kuşattır."⁷⁹ Burada da 'amelin Allah için yapılması' ifadesi, ihlâsı açıklayıcı mahiyettedir. Hadiste Hz. Peygamber, iman ve ihlâs ikilisi arasındaki alakayı göstermektedir. Çünkü bireyi bir fiili yapmaya veya yapmamaya sevk eden faktörlerin başı Allah'ın emrine boyun eğip teslimiyet göstermesidir. Yani bu tutum herhangi bir çeşidi ile riya amaçlı olmamalıdır.⁸⁰ Dolayısıyla iman ve ihlâs her türlü şüphe ve riyakârlığı reddeden fakat birbirini tamamlayan bir inanç bütünlüğünü oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile iman ve ihlâs bir bütünün iki tamamlayıcı parçasıdır.

5. İMANIN ARTMASI

Kur'an'ın iman konusunda dikkat çektiği bir başka nokta, "Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler"⁸¹ ayetinde zikredilen müminlerin imanının artması hususudur. Konu sadece bu ayetle de sınırlı değildir. "Bir sure indirildiği zaman, münafıklar arasında 'bu sure, hanginizin imanını artırdı?' diyenler vardır. İşte o sure iman edenlerin imanını artırmıştır ve bunu birbirlerine müjdeliler."⁸² İmanın artması meselesi kelim disiplininde

⁷⁹ Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b.Behram Dârimî, *es-Sünen*, Dımeşk: Matbaatü'l-İtidal, 1349, Mukaddime, 24; İbn Mace, *Sünen*, Mukaddime, 18.

⁸⁰ er-Râzi, *Mefâtiħul-Gayb*, XXVI, 209.

⁸¹ el-Enfâl 8/2 *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ*

⁸² et-Tevbe 9/124. *وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَرَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَنْشِرُونَ* ; Ayrıca bkz. Âl-i İmrân 3/173 " Bir sure indirildiğinde onlara bazı kimseler, 'insanlar size karşı bir araya geldiler, onlardan korkun.' demişlerdi. Bu onların imanını artırmış; "Allah bize yeter, O, ne güzel vekildir." demişlerdi." *الَّذِينَ*

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

tartışılmakta ve tartışılmaya açık bir problem olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi mütekellimler bu konuda menfi veya müspet farklı yaklaşımlara sahip olmuşlardır.⁸³ Ancak bu konudaki açıklamalar ve tartışmaların sonucu olarak imanın artması ve eksilmesi probleminin iman-amel ilişkisi ile ilgili olduğu görülmektedir.⁸⁴ Fakat konumuz dışında olduğu için biz sözü edilen tartışmalara girmeye gerek görmüyoruz.

Ayetlerde belirtilen imanın artması ile kastedilen husus, Allah katından nazil olup da her okunan ayetin tasdik edilmesidir.⁸⁵ Aynı zamanda bu Müminlerin de bir özelliğidir. Mevdûdî'ye (ö. 1979) göre, insan Allah'ın ayetlerini her tasdik ettiğinde ve onlara her boyun eğdiğinde imanını artmakta ve güçlenmektedir. Bunun aksi durumda ise kişinin imanını azalmaya ve yok olmaya başlar.⁸⁶ İmanın artması gönlün inşirahı, kalbin itmi'nanı ve zihnin ferahlaması olarak açıklandığı gibi iman, artmayan ve eksilmeyen tek bir şey olarak kabul edenler amelin artmasını da imanın artması şeklinde değerlendirmişlerdir.⁸⁷ Mâtürîdî de imanda bir artış veya eksilme olmadığını ancak artma ile kastedilenin deliller yoluyla tasdikinin artması ve imanda sebatın devamlılığı olduğunu söyler.⁸⁸ Aynı zamanda o, iman durumunun her an yenilendiğini⁸⁹ ve inen farzların müminlerdeki tasdik ve sebatı arttırdığı görüşündedir.⁹⁰ Kanaatimize göre ayetlerde zikredilen imanın artması kişinin imanının güçlenmesine ve inanılan unsurların doğruluğuna dair itminanın keskinleşmesine⁹¹

قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ
" mealindeki ayetler de aynı gerçeği dile getirmektedir.

⁸³ Ebu Hanife'ye göre iman artmaz ve eksilmez iken Şafii'ye göre ise artar ve eksilir. Bkz. en-Nesefi, *Bahrü'l-Kelam*, s. 156.

⁸⁴ Bkz. İsmail Yörük, "Sistemik Kalam Problemi Olarak İmanın Artması ve Eksilmesi Meselesi", *Diyanet İlimi Dergi*, İstanbul, 1993, c. 29, sy.2, s. 50.

⁸⁵ er-Râzî, *Mefâtiḥul-Gayb*, XV, 96.

⁸⁶ Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, *Tefhîmül-Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, II, 141.

⁸⁷ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr el-Câmi Beyne Fenni'r-Rivaye ve'd-Diraye fi İlmi't-Tefsîr*, 1994, II, 410-411.

⁸⁸ Ebu Mansur Muhammed b. Mahmud el-Mâtürîdî, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005, II, 533.

⁸⁹ el-Mâtürîdî, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, V, 154.

⁹⁰ el-Mâtürîdî, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, V, 514.

⁹¹ el-Fetih 48/4 هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزِدُوا إِيمَانًا مَعَ الْيَقِينِ O, mü'minlerin imanlarını artırmaları için kalplerine sükûnet indirdir; el-Bakara 2/260

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

işaret etmektedir. Burada da devreye kalp girmektedir. İman kalbi derinden etkilemekte bunun sonucunda iman pozitif bir nitelik kazanmaktadır. Böyle bir duygusal durum bireyin kalbinde huzur meydana getirmesinin yanı sıra imanın zayıflamasına da engel olmaktadır. Zira eğer bir şekilde imanın artışı söz konusu ise bunun zıddı olan eksilme ve buna bağlı olarak imanın zayıflaması da mümkündür. Aynı zamanda imanın ileriye (artması) ve geriye (azalması) doğru hareket eden, gelişen ve değişen bir özellik taşıdığı sonucu da ortaya çıkmaktadır. Böylece iman daima canlı ve güçlü tutulması gereken bir değer olarak karşımızda durmaktadır. Neticede kişi bu değeri güçlü tuttuğu ölçüde imanını da pekiştirecektir.

6. İMAN - RUH /PSİKOLOJİ

Bilindiği gibi bireyi bir harekete sevk eden kuvvet ve faktörlere motiv denmektedir.⁹² İman da insanı bir takım davranışlara yönlendiren kısacası onu motive eden bir faktördür. Ayetlerin gündeme getirdiği hususlar da bize imanın iki boyutlu bir kuvvet olduğunu hissettirmektedir. İman, eylemlere yansıyan davranışsal ve ruha yansıyan psikolojik boyut olmak üzere iki yönlü bir özellik sergilemektedir. İmanın psikolojik yönü, şahsiyette tutarlılık ifadesi şeklinde değerlendirilebilir.⁹³ Aslında imanın sözü edilen her iki boyutu da insana doğrudan katkı sağlayan bir nitelik taşımaktadır. Daha net bir ifade ile söylemek gerekirse iman, insana olumlu manada kişilik kazandıran ve onu ruhi/psikolojik yönden geliştiren pozitif bir eylemdir. Ancak bu sonuç iman edilmesi gereken doğruya inanılırsa ortaya çıkacaktır. Fakat Allah'tan başkasına ve batıl olana inanç söz konusu ise-ki bu insanların batıl inançlarından tutun da her türlü dünyevi kaygı olabilir- o takdirde birey iman ettiği batıla doğru olumsuz ve negatif bir yönelme gerçekleştirecektir.

İman insanı psikolojik açıdan geliştiren bir özelliği de sahiptir. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Gerçek iyilik Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve elçilere inananların; mala karşı sevgile-*

قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنُوا قَالِ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي (Allah ona) "İnanmıyor musun?" demişti. (İbrahim de); "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti.

⁹² Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İstanbul: Selçuk Yayınları, 1994, s. 201.

⁹³ İrfan Başkurt, "İman, Dayandığı Temel İlkeler ve Eğitim", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2001, sy. 8, s. 183-202.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

rine rağmen, onu yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyene ve kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, sözleşme yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin, zorda, hastalıkta ve savaşın sıkıntılı zamanlarında (dirençli olup) sabır gösterenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, dosdoğru olanların ta kendileridir. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir."⁹⁴ ifadesi imanın insanı psikolojik açıdan değerlendiren yönlerine işaret etmektedir. Ayetteki sıralamaya bakıldığında önce iman zikredilmiş ardından sözü edilen iman sahiplerinden yapmaları beklenen/istenen fiiller sayılmıştır. Bunlar infak, namaz, zekât, ahde vefa ve sabır şeklinde dile getirilmektedir. Burada psikolojik açıdan en önemli kavram sabır olmaktadır. Ayrıca infak, namaz, zekât gibi imanın gereklerini yerine getirmek de bireyi tutarlı, kararlı ve istikrarlı bir karaktere yükseltip olgunlaştırmaktadır. Bu yönüyle iman, sahibine hem istikamet gösteren hem de yeri geldiğinde törpüleyen bir güç olmaktadır. Bu yüzden imanı insanın korumak mecburiyetinde olduğu bir üst değer olarak kabul etmek⁹⁵ mümkün görünmektedir.

İmandaki tercihlere dair bir örneğin verildiği Nisâ suresinde; "Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler, "(Elçilerin) bazısına inanırız, bazısına inanmayız" diyerek bu ikisinin (iman ile inkâr) arasında bir yol tutmak isteyenler; işte onlar hakikaten kâfirlerdir. Biz (o) kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık. Allah'a ve elçilerine inananlara, onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayan kimselere gelince, işte onlara Allah ödülleri verecektir."⁹⁶ buyrulurken hem keyfi inanç ve tutumların hem de Kur'an'ın onayladığı inanç ve tutumların sonuçları bildirilmektedir. Bir inanç esasını kabul edip diğerini kabul etmemek gibi bir anlayışta imanın varlığından söz edilemez. Konuyu son

⁹⁴ el-Bakara 2/177 لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

⁹⁵ Yücedoğru, "Kur'an'da İman Kavramı", s. 77-89, s. 85-86.

⁹⁶ en- Nisâ 4/150-152 إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرَهُمْ

derce net olarak açıklayan ayetlerden bir diğeri de "İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra Őüpheye düŐmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İŞte onlar doğru kimselerin ta kendileridir."⁹⁷ ifadesidir. Buna göre iman kapsadığı tüm esaslarıyla bir bütündür ve Kur'an nasıl bir iman öngörüyorsa geçerli ve makbul iman odur. Kaldı ki Kur'an imanı tüm boyutlarıyla ve her hangi bir Őüpheye yer vermeyecek tarzda açıklamıştır.

SONUÇ

Kur'an bireyin hayatındaki en önemli tercihin iman olduğunu öğretmektedir. Aslına bakılırsa Kur'an'da iman kavramına değinilmeyen ya da bir Şekilde onunla iliŐkilendirilmeyen konu yok gibidir. Zira iman sekiz yüz küsur ayet ile başlı baŐına Kur'an'ın büyük bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca birçok Kur'an pasajında ya doğrudan ya da dolaylı olarak iman ile bağlantı kurulmaktadır. Bu husus bize imanın Kur'an'da merkez konu olarak değerlendirildiğini diğer baŐlıkların ise daima söz edilen iman ana mevzusu ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle Kur'an, imanı temel almakta diğer bütün meselelere bu merkezden yaklaŐmaktadır. Kur'an penceresinden bakıldığında bireye değer kazandıran ya da kaybettiren imanın varlığı ya da yokluğu olduğu gibi var olan imanın mahiyeti de ayrıca önemlidir.

ÇalıŐmamız imanın Kur'an açısından ne olduğu ve nasıl olması gerektiğine dair verileri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kur'an'ın gayet açık bir Şekilde anlattığı ve dikkat çektiği iman konusunu sözü edilen perspektif doğrultusunda muhataplarına sunduğu ortadı. Kur'an öncelikle, hitap ettiği kitleye, iman ve imana dair net bilgiler vermekte ardından iman konusunda bazı önemli ayrıntılara vurgu yapmaktadır. Burada Kur'an'ın amacı salt bilgi vermek değildir. Bu nedenle Kur'an bizzat insan, kalp, ihlas gibi çeşitli konularla bağlantılı olarak imanı ele almıŐ ve bir nevi olması gereken ile olmaması gerekenin ne olduğunu detaylı olarak muhataplarına aktarmıŐtır. Başka bir deyişle insanın hayatında, iman ve imanın gerektirdiği hususları göstermek ve bunu bizzat imanın yaŐamında gözlemlemek Kur'an'ın hedefi ve muhataplarından beklentisi-

⁹⁷ el-Hucurât 49/15 *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِمْ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ*

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

dir. Kur'an bu vesileyle kişiye neye, niçin ve nasıl iman edeceğini, neyi ve kim için yapması gerektiğini hatırlatmaktadır. "De ki: Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."⁹⁸ anlamındaki ayet bu soruya verilen öz bir cevap olarak karşımızda durmaktadır.

Kur'an'ın ifadelerinden anlaşılan bir başka sonuç ise imanın pasif, varlığı ile yokluğu anlaşılmayacak bir olgu olmadığıdır. Kur'an, imanı son derece dinamik ve aktif bir esas olarak belirlemiştir. Kur'an kişinin kalbi ile baş başa kaldığı, yaşamın dışında ve hayatını yönlendirici olmayan bir imandan bahsetmez. Aksine Kur'an'ın çizdiği iman portresi insan hayatının tam da merkezinde konumlanmış, her şart ve ortamda kendini hissettiren bir şekillendiricidir. Kur'an iman konusunda arz ettiği bilginin kalpte tasdike, dilde söyleme, bedende ise eyleme dönüşmesini istemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdü'l-Baki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Alper,Hülya, *İmanın Psikolojik Yapısı*, İstanbul: Rağbet Yayınları
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'da İman Esasları ve Kader Sorunu*, Ankara: Atay ve Atay, 3. baskı, 2009
- Ateş, Süleyman, "İhlâs", TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, c. XXI, s. 235-237.
- Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İstanbul: Selçuk Yayınları, 1994.
- Başkurt, İrfan, "İman, Dayandığı Temel İlkeler ve Eğitim", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2001, sy. 8, s. 183-202.
- el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b.İbrahim, *Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslami, 1979.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcü'l-Lüğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Beyrut, 1990, I-VI.
- el-Cürçânî, Ali b. Muhammed Şerif, *Kitabü't-Ta'rifât*, Beyrut, 1985.
- ed-Dârimî Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b.Behram, *es-Sünen*, Dimeşk: Matbaatü'l-İtidal, 1349.
- Ebü Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fikhü'l-Ebsat*, (nşr. M. Zahid Kevserî, trc. Mustafa Öz), İmam-ı Azam'ın Beş Eseri içinde, İstanbul, 1981.
- Ekin Yunus, "İhlas Kavramının Semantik Analizi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, c. III, sy. 9, s. 147-160.
- Esen Muammer, "Kur'an'da Akıl - İman İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 52, sy. 2, Ankara, 2011, s. 85-96.
- el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002, I-VIII.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*, Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1969, I-VI.

⁹⁸ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. En'âm 6/162

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1996, I- IV.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952, I-II.
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadar, 1300, I-XV.
- el-İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2010.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, İstanbul: Yaluzkurt Yay. 1. baskı, 1997.
- Kutub Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Kahire: Dâru's-Şurûk, 32. Baskı, 2003.
- el-Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Mahmud, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, I- X.
- el-Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmül- Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, I-VII.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *es-Sahîh*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I- IX.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, I-II.
- en-Nesefî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed (ö. 508), *Bahrü'l-Kelam*, Mektebetü Daru'l-Fünûn, 2.baskı, 2000.
- en-Nesefî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed, *Tabsîratü'l-Edille fi Usûli'd-Din*, (tah. Atay Hüseyin- Düzgün, Şaban Ali), Ankara, 2003.
- er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihul-Gayb*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XXIII.
- es-Suyûtî, Celeleddin Abdurrahman b. Ebu Bekir, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b.Muhammed, *Fethü'l-Kadîr el- Câmi Beyne Fenni'r-Rivâye ve'd- Dirâye fi İlmi't-Tefsîr*, 1994, I- IV.
- Tatlı Bekir, "Ehl-i Sünnet'in Kadere İman Konusuna Temel Yaptığı Belli Başlı Rivayetler ve "Kader Hadisi"/"Cibril Hadisi", *Dini Araştırmalar*, 2006, c. 8, sy. 24, s. 273-291.
- Topaloğlu, Bekir, "İslam" (İnanç Esasları), *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, c. XXIII, s. 5-10.
- Uludağ, Süleyman, "Kalb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, c. 24, s. 229-232.
- Uludağ, Süleyman, "Amel", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, c. 3, s. 13-16.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Kader", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, c. XXIV, s. 58-63.
- Yörük, İsmail, "Sistemik Kelam Problemi Olarak İmanın Artması Ve Eksilmesi Meselesi", *Diyanet İlimi Dergi*, İstanbul, 1993, c. 29, sy. 2, s. 49-58.
- Yücedoğru, Tevfik, "Kur'an'da İman Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, c. XV, sy. 2, s. 77-89.
- ez-Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2005.